

Fodor János

Román–magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában

Az 1958–1959-es találkozó körülményei és következményei

Ez a tanulmány az 1958-as kétoldalú tárgyalások kapcsán a román–magyar kapcsolatok történetének egyik fontos pontját kívánja feltárni. Ebben a témában már készült egy tanulmány, de abban a román fél nézőpontjának ismertetése, illetve a tárgyalási folyamatok következményei kiegészítésre szorulnak.¹ Az akkoriban bekövetkezett változások nagymértékben meghatározták mindkét ország külpolitikáját, egymáshoz, illetve Moszkvához való viszonyukat. Mindez komoly hatással volt az erdélyi magyar kisebbség helyzetére. A román és a magyar nézőpontot összehasonlítva a nemzeti kérdés eltérő értelmezésével is foglalkozom. Dolgozatom így nem csupán diplomáciatörténet, amely a román források felhasználásának hiányait próbálja pótolni, hanem a romániai magyar kisebbség helyzetében bekövetkezett változások bemutatása révén kiegészíti az eddigi munkákat. A vonatkozó diplomáciatörténeti összefoglalók meg sem említik az 1958-as találkozót.²

A találkozó fontosságát azért hangsúlyozom, mivel az 1956-os forradalom után az itt történtek határozták meg a magyar külpolitika viszonyulását az erdélyi magyarsághoz, de ugyanakkor nyilvánvalóvá válik a román fél álláspontja a külpolitikai vonatkozásokon túl, az erdélyi kisebbségekre nézve is: közvetetten ez vezetett el a Magyar Autonóm Tartomány átalakításához.

Az 1958–59-es tárgyalások román szempontból sikeresek voltak, ugyanakkor egyértelmű kudarc lett a magyar fél részéről. A tárgyalások nem ol-

1 Makkfalvi [Vincze] Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001, 360–378.

2 Ideérttem a Fülöp Mihály – Sipos Péter szerkesztésében készült *Magyarország külpolitikája a XX. században* című kötetet és Földes György tanulmányát (lásd *Magyarország helye a 20. században*. Szerkesztette Pritz Pál. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 135–147).

dották meg a pártközi kapcsolatok problémáit. A két félnek mások voltak a pozíciói: a jóval stabilabb és szovjet szemszögből „rangidősnek tartott” Gheorghe Gheorghiu Dej által vezetett Román Munkáspárt (RMP) nem számított egyenlő félnek a diplomáciai elszigeteltségéből kitörni akaró Magyar Szocialista Munkáspárttal és a vezetői tisztségét megtartani és erősíteni próbáló Kádár Jánossal szemben.

Az 1956-os események „lenullázták” a magyar diplomáciai kapcsolatokat, és külpolitikai karanténba kényszerítették az új vezetést.³ A Kádár kormányzat külpolitikai mozgástere csupán a Varsói Szerződés tagjaira, Kínára, valamint Jugoszláviára korlátozódott. A nyitást elsősorban a fejlődő országokkal való kapcsolatfelvétel biztosította.⁴ Az ország presztízisének helyreállítását Nyugaton és Keleten egyaránt, de főleg a szocialista országokban kellett helyrehozni, mivel ezen országok vezetői meg voltak győződve, hogy Magyarország a leggyengébb láncszem a szocialista táborban.⁵ Ilyen szempontból Románia, mint az egyik legaktívabb ország a forradalom leverésében, illetve a „rend” mielőbbi visszaállításában, megfelelő partnernek ígérkezett. Ebben közrejátszott Magyarország külpolitikai alárendeltsége: a szovjet irányítás a Kádár rendszer stabilizációjáig meghatározta a magyar diplomáciát.⁶ A Moszkva által erőltetett „jósomszédiasági politika” értelmében előbb vagy utóbb hivatalosan is a tárgyalóasztalhoz ült volna a román és a magyar vezetés. A román fél számára hatalmas lehetőséget jelentett a magyar forradalom leverése utáni helyzet. Eddig ugyanis a Dej-adminisztráció – kevés kivételtől eltekintve – teljes mértékben ellenszegült a szovjet „desztalinizálási” törekvéseknek. 1956 végétől pedig megkezdődött az antisztálinista opozíció felszámolása a párton belül.⁷ Ezen túlme-

3 Fülöp Mihály – Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Aula Kiadó, Budapest, 1998, 429–430. Az idézett szerzők Magyarország 1945-ös helyzetéhez hasonlítják az izolációt.

4 1957 augusztusában a külügyminiszter-helyettes „jószoigálatsi küldöttséget” fogadták a harmadik világ politikusai Indiában, Burmában, Indonéziában, Nepálban, Ceylonban, Szíriában, Egyiptomban és Szudánban. Fülöp Mihály – Sipos Péter: i. m. 432.

5 Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés, 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007, 29–30.

6 Legtöbb történéss az 1958-as évet tekinti a Kádári hatalom megszilárdítása időpontjának, Nagy Imre kivégzése (június) vagy Hruscsov magyarországi látogatása (április) bekövetkeztékor. Más nézetek csupán az 1960-as évek elejét tekintik megfelelőnek, Rákosinak a pártból való kizárása miatt.

7 Itt főleg Miron Constantinescunak és Iosif Chişinevschinek a párt legmagasabb testületeiből való eltávolítására utalhatunk, amely 1957-ben történt. Csucsuj István: Egyetemegyesítés és szomszédiasági pártpolitika. In Pál Judit – Rüszt Fogarasi Enikő

nően a Magyar Autonóm Tartomány, illetve az erdélyi magyar kisebbséghez való viszony egy külön fejezetet jelentett mindkét fél politikai gondolkodásában. A romániai magyarság kérdésének tisztázása már az első Nagy Imre kormány mandátuma alatt megkezdődött, de a folyamatos kapcsolattartás „akadozásának” végérvényesen véget vetett az 1956-os forradalom, ezért mindkét fél számára újra tisztázni kellett a viszonyokat. Utolsó szempontként ide sorolnám a nacionalizmus (nemzetesítés), mint eszköz, megnyilvánulását és alkalmazását a Dej-féle pártvezetésben. Ez nagymértékben alakította a két ország közötti kapcsolatot, sajátos magyarságképet alakított ki az Erdélyben lakó „együtt élő nemzetiségekről” és az anyaországi pártvezetésről.

A szocialista barátság kezdetei

A nemzetközi politikában Magyarország és Románia között az 1947-es békekötés lezárta a területi vitákat, legfőbbképp Erdély hovatarozásának kérdését. Az újra határon túlra került magyar kisebbség helyzetének rendezése egybeesett az ország közigazgatási és területi beosztásának többszöri átalakításával. Mindez szovjet mintára készült, olykor (az alkotmánytervezet esetében) Sztálin személyes hozzájárulásával, amely a Magyar Autonóm Tartomány születéséhez vezetett, Marosvásárhely tartományi központtal.⁸ A Nagy Imre kormány megalakulása komoly fordulatot hozott a magyar diplomácia Románia-politikájában. A bukaresti magyar diplomaták addig csupán szemlélői és nem résztvevői voltak az eseményeknek. Az 1954-ig felmerült kérdésekben csupán nagy nehezen születtek kompromisszumos megoldások. Az egyik ilyen vitás ügy a kolozsvári konzulátus visszaállítása volt, amelyet Teohari Georgescu belügy- és Ana Pauker külügyminiszterek akadályoztak meg. Kompromisszumos megoldásként úgy döntöttek, hogy 1949 nyarától a bukaresti nagykövetség útlevélvhivaltat nyithat Kolozsváron. Azonban a hivatal ötéves fennállása alatt nem adott ki utazási engedélyt.⁹ Emellett Széll Jenő nagykövet 1949-ben írt jelentésében kulturális kérdésekben is jelezte az erdélyi magyarságot érintő sérelmeket: ilyenek a magyar tankönyvek cenzúrázása, a Román Magyar Társaság értesítés

(szerk.): *Magyari András Emlékkönyv*. Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2002, 289–290.

8 A témáról bővebben lásd: Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. 2008, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 21–46.

9 Makfalvi Gábor: i. m. 360–361.

nélküli felosztása, a marosvásárhelyi Orvosi Főiskola és Gyógyszerész-képző megfosztása a doktori cím adományozásának jogától.¹⁰

A fentebb már említett Nagy Imre kormány által kezdeményezett diplomáciai lépések óvatosan közelítették meg a román felet: először a be nem avatkozás elvére alapozva alakította szomszédságpolitikáját, majd Nagy Imre kezdeményezőként lépett fel. 1954. szeptember 16-i levelében kétoldalu tárgyalásokat javasolt Gheorghe Gheorgiu-Dej miniszterelnöknek a tisztázatlan kérdések, az együttműködés hiánya, valamint az erdélyi magyarság problémáinak megvitatására.¹¹ A novemberre kitűzött találkozó azonban nem valósult meg. Nagy Imre kezdeményezése, talán nem véletlenül, kedvetlenül pillanatban érte a meggyengült Dej-t. Ekkor szorgalmazta a moszkvai vezetés Dej eltávolítását (első titkári funkcióját ideiglenesen el is vesztette a desztalinizáció keretében). Maga a találkozó azonban elsősorban a budapesti belviszályok miatt nem valósulhatott meg.¹² 1955-ben a román diplomácia erősebbnek érezte magát: az év folyamán megszüntették a kolozsvári szovjet konzulátus tevékenységét, és április 25-én bezárták a magyar Útlevélhivatalt is. E népszerűtlen intézkedések okára nincs egyöntetű magyarázat a szakirodalomban.¹³ Ami a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatokat illeti, a bukaresti vezetés már ekkor elzárkózott a szomszédos országok reformkísérleteitől, és ezt a kommunizmus „nemzetiesítésével” kompenzálta. A diplomáciai mozgástér lazítása érdekében május 15-én Ausztriával aláírt békeszerződéssel Románia a szovjet csapatok jelenlétének szükségtelenségét próbálta igazolni és ezek kivonását elérni. Ezt a szovjet vezetés nehezményezte, de végül a nemzetközi enyhülési stratégia jegyében beleegyezett a csapatkivonás megfontolásába.

A román-magyar kétoldalu kapcsolatokban az 1955-ös év igen ellentmondásosnak bizonyult: bár 1955 nyarán megkötötték a román-magyar nyugdíjegyezményt, de a két ország közt fennálló beutazási tilalom mellett megszűntek vagy megszűnőben voltak a kulturális és tudományos kapcsolatok.

10 Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) TÜK (Külügyminisztérium) iratok, Románia XIX-J-1-j, 5. doboz, 26 t., sz. n.

11 Stefano Bottoni: i. m.113–114.

12 Uo. 115.

13 Makfalvi Gábor tanulmányában azzal érvel, hogy mindez a Nagy Imre kormány reformpolitikájával szembeni fenntartás, gyanakvás eredménye. De mivel Nagy Imrét április 14-től váltották le (és csak ezután került sor az Útlevélhivatal bezárására), ez is kérdéses. Stefano Bottoni szerint a Nagy Imre kormány utolsó napjaiban történt román-magyar nézeteltérések eredményezhették mindezt. Viszont ez a magyarázat sem egyértelmű. Lásd Makfalvi Gábor: i. m. 361., illetve Stefano Bottoni: i. m. 116–121.

tok. Ezek a problémák nem voltak ismertek a nyilvánosság előtt. A romániai magyar értelmiség ellenállása miatt a román kormány azonban különféle engedményekre kényszerült. Idetartozott az is, hogy 1956 augusztusában eltörölték a vízumkötelezettséget, az iskolák magyar tagozatai létszámcsökkentését felfüggesztették, és engedélyezték több új lap beindítását.¹⁴ Ugyanakkor a magyar vezetés látszólag nekifogott egy, a Román Népköztársaság irányában folytatandó új külpolitika kidolgozásához, amely arra a következtetésre jutott, hogy a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok számos ágazatát külön kell tanulmányozni. Ennek főleg a román „igényeknek megfelelően” kell történnie, mivel „igen érzékenyek minden olyan megnyilvánulással szemben, melyek az itteni magyarságot is érintik, ezeket előítélettel fogadják, s általában a román belügyekbe való beavatkozásként fogják fel”.¹⁵

A nemzetközi események ismertetéséhez hozzátartozik, a XX. SZKP Kongresszus következtében elkezdett desztalinizációs folyamat, mely több lépésben zajlott, különféle reakciókat váltva ki. 1956. április 18-án feloszlott a Kominform, Titónak pedig sikerült rendeznie a szovjet–jugoszláv kapcsolatokat. Ez utóbbi megerősítette a szovjet csapatok romániai kivonása mellett szóló érveket. Rajk László rehabilitálása és Rákosi eltávolítása a hatalomból, Dej értelmezésében, egyenes út volt az ’56-os forradalom kitöréséhez.

„Adjatok autonómiát Erdélynek”¹⁶

A jelen tanulmánynak nem célja részletesen bemutatni és elemezni az 1956-os év romániai eseményeit, csupán pár vonatkozást szeretnék kiemelni, amelyek meghatározták a román–magyar kapcsolatokat és azt az eseménysort, amely az 1958/59-es tárgyalásokhoz vezetett.

Az 1956 októberében lezajlott események, bár váratlanul érték a román vezetést, az akkor épp Jugoszláviában tartózkodó Gheorghe Gheorghiu-Dej mégsem hozta előre a visszautazását. Így október 28-ig a döntéshozatal teljes mértékben a Politikai Bizottságra hárult, amely telefonon minden lépésről egyeztetett Dej-zsel. A három fő információs csatornát a budapesti magyar nagykövetség jelentései, az ebben az időszakban Magyarországon tartózkodó román személyiségek beszámolóí és a titkosszolgálat jelentették.

14 Például a *Korunk* vagy a *Napsugár*. Makfalvi: i. m. 362.

15 A jelentést Pataki László bukaresti nagykövet készítette 1956 márciusában, MOL, XIX-J-1_j, 3. doboz, 4/b csomó, 001850/1.

16 Valter Roman „állítólagos visszaemlékezése” Kádár szavaira. A későbbiekben még szó lesz erről.

Október 24-én teljesen beállt a hírzárlat. A határzár és a kapcsolat megszüntetés érvénybe léptekor a Politikai Bizottság teljhatalmú megbízottakat küldött a vegyes lakosságú, illetve a határ menti tartományokba. Fazekas Jánost Marosvásárhelyre, Miron Constantinescut Kolozsvárra irányították, több magyar származású vezető utazott le a határ menti városokba.¹⁷ Az intézkedések egyértelműen a fegyveres konfliktusok Erdélyre való áttérjedésének a megakadályozására irányultak. E célból október 30-án megalakult egy négytagú Általános Parancsnokság, élén Emil Bodnăraş-sal, további tagok: Alexandru Drăghici, Nicolae Ceauşescu és Leontin Sălăjan voltak. Az ország biztonságával kapcsolatos információ ettől kezdve ehhez az Általános Parancsnokshoz futott be.¹⁸

Míg az országon belül sikeresen háritották el a forradalom továbbterjedésének a lehetőségét, addig a Budapestről érkező jelentések alapján a pártvezetés arra a véleményre jutott, hogy a magyarországi események komoly mértékben veszélyeztethetik Románia területi épségét. Valter Roman (nagyváradi származású és magyarul anyanyelvi szinten beszélő Neulander Ernő, aki kitűnően ismerte a budapesti közéletet) Magyarországról való visszatérése után,¹⁹ az 1956. november 2-i KB-ülésen fokozta az addig is kialakult feszültséget párttársaiban, arra figyelmeztetett, hogy a forradalom a revansizmusba torkollhat: „*Még a pártvezetésben is románellenesség dominált, [...] Kádár, nagyon jól emlékszem a szavaira, azt mondta nekem: 'Adjatok autonómiát Erdélynek'. Pontosan így mondta. Nem tudhatjuk, mire gondolt.*”²⁰ Ezt a kijelentést azonban fenntartással kell kezelni, ugyanis valószínűtlen, hogy ilyet tett volna a kádári vezetés.²¹ Látszólag Roman je-

17 Stefano Bottoni: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956–1958). In: Ablonczy Balázs – Fedinec Csilla (szerk.): *Folyamatok a változásban*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2005, 221–222.

18 Uo. 223.

19 A magyarországi tudósítók október 30-án utaztak ki Budapestre; Valter Roman mellett fontos szerepet kapott Aurel Málnăşeanu is, aki 1948–1952 között nagykövet volt, szintén jól ismerte a magyar nyelvet és közéletet, valamint a későbbiekben meghatározó háttérszereplő az 1958-as találkozó megszervezésében. MOL, XIX-J-1-j, 5. doboz, 1957, 26 t., sz. n.

20 Andrea Andreescu – Varga Andrea – Lucian Năstase (szerk.): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii. Documentare. Maghiarii din România 1956–1968*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003, 224.

21 Ezt a nézetet erősíti meg Földes György is. Lásd Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés, 1956–1989*. Id. kiad. 34. (Valter Roman „tájékoztatása” nem precedens nélküli, ugyanis 1954-ben szintén hihetetlen dolgokat közvetített Budapestről, hogy pozícióját javítsa.)

lentését támasztották alá a Magyar Autonóm Tartományban és egyéb magyarlakta régiókban tapasztalt tünteteskísérletek. Ezekkel szemben a rendszerellenes megmozdulások ellenőrzését, preventív intézkedéseket fogantatosítottak.

A román felkészültséget az is bizonyítja, hogy a szovjet invázió után a román pártvezetés tette meg az első lépéseket: már november 22-én Gheorghe Gheorghiu-Dej és Emil Bodnăraș voltak az első hivatalos látogatók a szocialista országok vezetői közül Budapesten. Részt vettek az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsági gyűlésén. Dej beszédében kemény fellépésre és bírálatra biztatta a magyar felet, ugyanakkor áruhitelt ajánlott fel (40 millió rubel értékben, decemberben alá is írták), továbbá a Nagy Imre csoport problémájának megoldására is segítséget ígért: befogadják őket, amíg legfelsőbb döntés nem születik a csoport tagjainak sorsáról.²² A helyzet felmérése érdekében és a belső stabilizáció megtartásának számító engedménynek fogható fel a Magyar Autonóm Tartomány székhelyén tartott Bolyai-ünnepség sorozat, ahol kijelentették, hogy a tartományi pártbizottság javaslatára a marosvásárhelyi Református Kollégium (amely eddig Ranghetz József nevét viselte) azután Bolyai Farkas nevét viselje. Ugyanakkor a december 15/16-án, Marosvásárhelyen rendezett tartományi pártkonferencián Gheorghe Gheorghiu-Dej is felszólalt: pártfegyelemre és a tanulások levonására intette a város dolgozóit.²³

Tapogatózások: a román „külön utas” politika és a magyar diplomáciai karantén

Az 1957-es évet a román–magyar diplomáciai kapcsolatok szempontjából enyhülés, illetve bizonytalanság jellemezte. Január elsején Budapesten találkoztak a bolgár, csehszlovák, román, szovjet és magyar kommunista és munkáspártok képviselői, melynek keretében biztosították a magyar kormányt a kölcsönös segítségnyújtásról.²⁴

22 Makfalvi Gábor: i. m. 363.

23 Vincze Gábor: Történeti kronológia. Romániai magyarság 1956–1959. In Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006, 393–394.

24 Még 1956 novemberében a bolgár fél kivételével (de ideértve az NDK-t is) kormány- és pártbizottsági képviselők meglátogatták Magyarországot. Arhivele Naționale Istoriei Centrale (Nemzeti Történeti Központi Levéltár, Bukarest, a továbbiakban ANIC), fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 16/1958. 4. f.

Kádár és a magyar vezetés a hatalmuk stabilizációjával, a konszolidációval, a különböző gazdasági problémákkal és a nemzetközi elfogadottságuk helyreállításával voltak elfoglalva. Az 1957. márciusi szovjet–magyar felsőszintű tárgyalásokon Rákosit végérvényesen „politikai halottá” nyilvánították, ugyanakkor megegyeztek a Nagy Imréék elleni büntetőeljárás lefolytatásában.²⁵ Ugyanezen év novemberében Kádár Pekingbe is ellátogatott. Mindkét esetben megköszönte a „felkelés leveréséhez nyújtott segítséget”. Az ENSZ szempontjából ugyanakkor Magyarország mindaddig nem tekintette magát a nemzetközi közösség teljes jogú tagjának, amíg a magyar delegáció mandátumának elismerését függőben tartották.²⁶ A világszervezetben a „magyar kérdés” megvitatása a Kádár-rendszer elítélését hozta volna.

A román–magyar kormányközi tárgyalások gondolatát először Sebes Iván külügyminiszter-helyettes vetette fel bukaresti látogatása alkalmával, 1957 májusában.²⁷ Ezt követően, még május 30-án Aurel Mălnăşeanu román külügyminiszter-helyettes budapesti látogatásakor átnyújtotta a román kormány meghívását Kádárnak, ugyanakkor a magyar fél javasolta a függőben lévő kérdések lezárását.²⁸ A történet része, hogy Keleti Ferenc bukaresti nagykövet több alkalommal is időpontot kért Mălnăşeanutól, a folyamatos egyeztetések érdekében, amit azonban csupán a külügyminiszter hazautazása után teljesített (erre azért volt szükség, mivel Dej ebben a periódusban Keleti szerint elérhetetlen volt).²⁹

A román, a magyar és a szovjet Központi Bizottságok plenáris üléseinek egybeesése jól tükrözi az egymáshoz hasonló folyamatokat: Hruscsov legyőzte a Malenkov–Molotov–Kaganovics féle konzervatív csoportosulást, Kádár János pedig Révai Józseffel, a Rákosi korszak fő ideológusával szemben győzött a párton belüli vitában. Ugyanekkor, bár Dej a konzervatívok győzelmére számított, a moszkvai történések miatt enyhítenie kellett saját ellenzékével szembeni politikáját.³⁰ Megfigyelhető, hogy a román pártvezetés azokkal számolt le, akik az SZKP XX. Kongresszusából és a magyarországi eseményekből arra következtek, hogy változások szükségesek Ro-

25 Fülöp Mihály – Sipos Péter: i. m. 430.

26 1957 februárjában hozott döntés értelmében. Uo. 432.

27 Makfalvi Gábor: i. m. 363.

28 Makfalvi Gábor tanulmányában augusztus szerepel mint időpont, valószínűleg tévesen. Vincze Gábor: i. m. 397. Lásd még a meghívásról szóló dokumentumot: MOL, XIX-J-1-j, 3. doboz, 4/b csomó, 001850/1.

29 Uo.

30 A már korábban említett Miron Constantinescu és Iosif Chişinevschi pártból való kizárása. Ezek az események 1957 június–júliusában zajlottak.

mániában.³¹ Megkezdődött a Dej nacionalizmusában kiteljesedő „különutas” politika, amely nemcsak a román közgondolkodás hagyományos oroszellenességét használta ki, de a kisebbségek – a magyarság és a zsidóság – ellen is irányult.³² Ugyanakkor kölcsönös megegyezés alapján engedélyezték a Magyarországon és Romániában élő családtagok látogatását, de a teljes körű vízumkényszer továbbra is érvényben maradt.

1957 októberében föld körüli pályára állt az első műhold, a Szputnyik 1. Novemberben sor került a kommunista pártok moszkvai értekezletére, ahol már a Szputnyik 2 felbocsátásának eufóriájában fogadták egymást a vezetők. Az ortodox sztálinista kínai álláspont továbbra is fennmaradt.³³ Ezért Tito és a jugoszláv küldöttség távol is maradt, nem voltak hajlandóak aláírni a nyilatkozatokat. Kádár, bár felszólalásában egy bizonyos „dogmatizmus” volt érzékelhető, elvetette a nemzeti kommunizmus által kínált megoldásokat. Igazán ekkor kezdett a kádári külpolitika valamelyest függetlenedni, természetesen a szovjetekkel való szoros egyeztetés fennmaradt, azonban már nem minden lépésben.

A Kádár János vezette delegáció romániai körútja – a készülődések

A februári delegáció látogatása előtt komoly bizonytalanság volt érezhető a két fél közötti egyeztetésekben. Bár a meghívót már az előző év (1957) nyarán kézbesítették, a látogatás konkrét időpontjában csak január végén állapodtak meg.³⁴ Nyolc napos programot javasoltak, és hat-hét fős küldöttségnek szánták a meghívást, amit a magyar fél elfogadott. A budapesti külügyminisztérium már 1957 július–augusztusában nekifogott a tárgyalási anyag kidolgozásához, azonban a delegáció összeállításában bekövetkezett bizonytalanságok, illetve a román fél késői tájékoztatása is hátráltatta a munkát. Ez az anyag kevésbé különbözött a román diplomáciai testület által kidolgozott dokumentációtól. Mivel a magyar fél nem ismerte a részletes utazási tervet, csupán utolsó pillanatban kapott ehhez való hozzáférést, ezért nem tudta befolyásolni ennek a túlzott módosítását. A tárgyalási anyagban szereplő javaslatok konkrétan meghatározták a felmerült kérdé-

31 Földes György: i. m. 35–36.

32 Csucsuja István: i. m. 290.

33 Az imperializmus katonai megsemmisítése. Lásd Fülöp Mihály – Sipos Péter: i. m. 431.

34 Tudni kell azonban, hogy a látogatás az eredeti tervek szerint még 1957 augusztus-szeptemberére volt ütemezve, azonban közös megegyezéssel folyamatosan elhalasztották. Vincze Gábor: i. m. 399–400.

sek lezárását. Két fontos téma körvonalazódott (amely a tárgyalási anyagok végső állapotában hangsúlyozódott ki, addig is elég átfogó, kevésbé konkrét témakörök rajzolódtak ki): az egyik a gazdasági kérdések tisztázása volt: a gázszállítás kérdése, a kétoldalú kereskedelem problémái, a Romániában levő magyar ingatlan transzfer ügye, és a segítségként beígért további hitelek folyósításai. A második témakör a két ország állampolgárai közötti kapcsolatokból eredő problémákat tisztázta volna. Ezek között szerepet kapott a vízum kérdése, a határállomások kölcsönös felállításának, a rokonlátogatások könnyítése és a közös konzulátusok visszaállítása.³⁵ A bizonytalanságot az is fokozta, hogy a román külügyminisztérium csupán indulás előtt egy héttel közölte a végleges programot.

Ugyanakkor a magyar fél további „gesztusokkal” próbálta megerősíteni a „békés megoldásokat” hirdető álláspontját: január 24-én a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötésének 10-ik évfordulójára Marosán György *Örök barátok* címen cikket írt, és ebben „örökre szóló vérszerződésnek” nevezte az említett dokumentumot.³⁶ Ugyanezen alkalomból, a román követség ünnepi díszvacsoráján az összes budapesti legfelső párt- és állami vezető részt vett. Fontos megjegyezni, hogy az erdélyi magyarság súlyosbodó helyzetéről, az őket érintő sérelmekről és jogszerűtlen lépésekről a magyar vezetésnek naprakész információi voltak, diplomáciai és személyes, párton belüli jelentésekből.³⁷

A román delegáció felkészülését is komoly munka előzte meg. Egy ötvenhat oldalas dokumentumot állítottak össze a Magyar Népköztársaság kül- és belpolitikai helyzetéről.³⁸ Az említett naprakész információk megszerzése nem jelenthetett nehézséget, hiszen a román titkosszolgálat (köznyelven Securitate) komoly segítséget nyújtott a magyar titkosszolgálat újjászervezéséhez az 1956-os események után.³⁹ Az említett elemzés szerint „a Magyar Népköztársaság sikeresen szabályozta külkapcsolatait”, és „az ellenforradalmi események” hivatalosan nem szakították félbe a diplomáciai munkát. Az elemzés szerint „Magyarország 41 állammal ápolt diplomáciai kapcsolatokat, valamint 103 állammal volt gazdasági kapcsolata, illetve 30

35 Makfalvi Gábor: i. m. 364.

36 Az említett cikk a *Népszabadság* hasábjain jelent meg. Földes György szerint e gesztussal a magyar fél kötelességének érezte hálája kifejezését a Bukaresttől kapott segítségért. Lásd Földes György: i. m. 37–39.

37 Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*. Id. kiad. 368–370.

38 ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 16/1958.

39 Novák Csaba Zoltán: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után a hetvenes évek közepéig. *Limes*, 2008. 2. sz. 101.

államközi és 195 nemzetközi szervezetben szerepelt”.⁴⁰ Továbbá: a jelentés azt is tartalmazza, hogy Magyarország komoly erőfeszítéseket tett a szovjet–magyar kapcsolatok ápolása érdekében és a többi népi demokrácia, különösképp, a Csehszlovák, a Román és a Jugoszláv köztársaságokkal való kapcsolatok javítására. Ezenkívül a többi imperialista állammal szemben is (főleg Ausztriával) normalizálódtak a külkapcsolatai. A Magyar Népköztársaság a szocialista államoktól 1957-ben több mint 2 milliárd forintos segítséget kapott, továbbá egyéb javakat, kölcsönöket.⁴¹ Különös figyelmet szenteltek a szovjet–magyar kapcsolatok elemzésének, amely a gazdasági támogatás mellett főleg az 1957-es moszkvai tárgyalások eredményeire koncentrált.⁴² Továbbá: több oldalon felsorolják az összes szocialista állam kapcsolatait Magyarországgal, de helyet kap a „magyar menekültek problémája” (disszidálók) is, valamint a kapitalista országok kapcsolattartása, és az ENSZ-en belüli pozíciókat is tárgyalja az elemzés.⁴³

Ami azonban kitüntetett figyelmet érdemel, az a román–magyar államközi kapcsolatok elemzése. Az 1956-os forradalom leveréséhez nyújtott román segítség szemléltetése szerepel első helyen, amelyből kiderül, hogy pontosan 1956–1958 között hány diplomáciai küldöttség járt Magyarországon, és milyen anyagi segítséggel járult hozzá a román kormány a magyarországi helyzet konszolidálásához. Mindennek az értékelése (a román fél szerint) Kádár János 1957 májusában tartott beszédében jelenik meg. A köszönetnyilvánítás mellett a beszéd kiemeli, hogy „*elsősorban a Szovjetunió kivül, a Román és a Csehszlovák Népköztársasággal kívánjuk növelni és elmélyíteni az államközi kapcsolatainkat*”. Továbbá az 1958 év elején tartott népgyűlés keretében elmondott beszédében kiemelte: „*Magyarországnak semmiféle területi vagy egyéb hasonló igényei nincsenek egyetlen országgal szemben sem*”.⁴⁴ Kádár ezt a kijelentést többször is megismétli a februári találkozó során. A „baráti kapcsolatok megünneplése” és ennek hangoztatása a sajtóban nyilvánvalóan arra utal, hogy ezek után a magyar félnek „igazán nem lehet oka panaszra”. A nemzeti ünnepek közös megünneplésén kívül, Ady Endre és Arany János születési évfordulóinak megünneplése mindkét országban komoly elégtételt jelentett, és kellemes benyomást keltett a magyar félben. Emellett pedig kiemelt figyelmet kapott az a tény, hogy a „fel-

40 ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 16/1958. 3. f.

41 Uo. 3–4. f.

42 A „még gyenge” legitimációjú Kádárt egyértelműen „Moszkva emberének” tartották. Uo. 3–6. f.

43 Uo. 6–17. f.

44 Uo. 18–20. f.

szabadítás óta ekkora kitüntetett figyelmet még nem kapott a sajtóban a román hadsereg szerepe a felszabadító harcokban, és megkezdődtek az előkészületek 5 különböző emlékmű felállítására 5 különböző helyre, amelyek a román katonák emlékét őrzik majd”.⁴⁵ A kulturális együttműködés a két ország között „ugyancsak dicséretes eredményeket hozott”, ugyanis a különféle kulturális csereprogramok mellett megkezdődtek az első közös rendezésű film munkálatai, továbbá mindkét országban több városi néptanács is jelezte együttműködési szándékát.

Az összefoglaló szerint a román–magyar kapcsolatok mélyítésének igénye a magyar sajtóban is tematizálódott. A román szemszögből történő elemzés egyaránt kiemelte a negatív és pozitív megnyilatkozásokat. A „kényes kérdések” tisztázásakor ez komoly diplomáciai előnyt biztosított, és ezáltal a román diplomataknak a „sértett fél szerepében” nem volt nehéz kitérni tárgyalásokon a különböző konkrét megegyezések elől. Az 1957-es év folyamán körülbelül 500 cikk jelent meg a magyar sajtóban, melyben valamilyen formában említik a Román Népköztársaságot. A magyar fél kapcsolatmélyítésre való törekvéseit azonban „[be]árnyékolják egyes nacionalista törekvések, amelyek kisebb-nagyobb mértékben álcázva jelentek meg egyes lapok hasábjain. Erdély kérdése állandóan előjön, direkt vagy indirekt módon irredenta kijelentések fényében”.⁴⁶ Így a *Népakarat* című folyóirat, a „Jó szomszédságban” című rovatában a határok kérdésére történt utalás. De a *Népszabadság* 1957. január 24-i számában (a már említett barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötésének 9 éves évfordulóján), két „kérdéses képet” is közöltek. Az egyik a vajdahunyadi vár, a másik a Békási-szoros látható. Eddig ezekkel semmi gond, azonban „mivel mindkettőn Erdély tájait és történeti emlékeit ábrázolják és szorosan kapcsolódnak Erdély történetéhez, **ahogyan** ezek ábrázolva vannak, **könnyen** sovinizta és revizionista érzelmeket kelthetnek.”⁴⁷ Azonban a román elemzés már a „belügyekbe való beavatkozásnak” tekinti azt a kijelentést, miszerint nem található magyar könyvek és sajtóanyag a szomszédos országok magyarok lakta régióiban. A sérelmeket akár tovább is lehetne sorolni, „irredenta” kijelentések szép számmal szerepelnek Kossuth dunai konföderáció tervezetétől egészen a hitleri Németország csatlósairól szóló vitáig. Amit azonban érdemes megfigyelni, hogy a román fél naprakész

45 Uo. 22. f.

46 Kiemelve főleg az 1957-es év első felét, amikor a napi sajtóban, de „az általános publikációkban is ellenforradalmár, likvidatorista, revizionista, nacionalista érzelmű kiadványok jelentek meg”. – Uo. 24. f.

47 Kiemelés tőlem, Lásd: Uo. 25. f.

információkkal rendelkezett, szinte a februári találkozó előtt lezajlott összes publikált kijelentésről, felszólalásról, amely egy-egy pártgyűlésen előfordult és tartalmazott „nyelvi félrecsúszást”, vagy esetleg „félreérthető, értelmetlen” mondatokat.⁴⁸ Az „alapos” felkészültség román félről egy másik diplomáciai *húzást* is takart: a román tárgyalóbizottság hivatalos névsorát csupán 2 nappal indulás előtt (vagyis február 18-án) közölte a magyar féllel. Ez azért fontos, mivel kiderült, hogy a román részről nem jelöltek ki szaktanácsadókat.⁴⁹ Azonban azt is érdemes megemlíteni, hogy Keleti Ferenc nagykövet már 1957 júliusától figyelmeztető jelentéseket terjesztett elő a budapesti külügyminisztériumhoz a diplomáciai találkozót illetően. Az időpont folyamatos eltolását, a román külügy szűkszávaságát, passzivitását emelte ki, a felkészületlenség előjeleit vélte felfedezni. Egy később keletkezett (szintén 1957-es) jelentésében már a látogatás lemondását is fontolgatta, amely csak tovább növelte a bizonytalanságot.⁵⁰

A román fél feszes programot tervezett, előre megszervezett és kidolgozott ütemtervvel. A magyar külügyminisztérium, a konkrét tárgyalások további reményében, két nagygyűlést javasolt. Egyiket Kolozsváron vagy Marosvásárhelyen, a másikat pedig Bukarestben. A román fél elfogadta a marosvásárhelyi és a bukaresti helyszínt, de „cserébe” azt javasolta, hogy a magyarországi vendégek látogassanak el „néhány” regáti városba is. A 8 napos programtervezetbe 12 megálló került be, mindegyik kiemelt állomáson minimum 20 perces, de akár kétnapos program is szerepelt.⁵¹ A körút olyan állomásokat tartalmazott, mint: Kürtös, Arad, Temesvár, Craiova, Pitești, Bukarest, Iași, Roman, Marosvásárhely, Ploiești (újra Bukarest), Kolozsvár, Nagyvárad, Biharpüspöki. Ebben a tanulmányban részletesen a két bukaresti, illetve marosvásárhelyi látogatással kívánok foglalkozni. A magyarországi küldöttség és tárgyalóbizottság összetételét bizonytalanság övezte. Eredetileg, a magyar külügyminisztérium javaslatában szerepeltek Antos István pénzügy-, Biszku Béla belügy-, Czottner Sándor nehézipari- és Incze Jenő külkereskedelmi miniszterek is, azonban a meghívó egy 6–7 fős bizottság összeállítására szólt. Horváth István külügyminiszter egészség-

48 A sajtóelemző dokumentumok közt nagyszámban szerepelnek a Nagy Imre csoport „rendszerellenes” (antimarkista stb.) kijelentései, illetve gyakori az ’56-os események beemléke is. Lásd ezekről: Uo. 25–43. f.

49 Makfalvi Gábor: i. m. 365.

50 MOL, XIX-J-1-j, 3. doboz, 4/b csomó, 003650.

51 Bukarestbe kétszer látogatnak el. Gyűlésre, esetleg konkrét megegyezésre csak a második alkalommal kerülhetett sor. ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 141–146 . f.

ügyi okokra hivatkozva maradt ki a delegációból, és Sebes István külügyminiszter-helyettes lépett a helyébe.⁵²

A hivatalos lista magyar részről: a delegáció vezetője Kádár János, MSZMP KB első titkára, államminiszter, Kállai Gyula, MSZMP PB titkára, ugyancsak államminiszter, Apró Antal, MSZMP PB tagja, az FMPK első elnökhelyettese, Szirmai István, MSZMP KB agitáció-propaganda osztályának vezetője, Németh Károly, MSZMP KB tagja, a Csongrád megyei pártbizottság első titkára, Sebes István külügyminiszter-helyettes és Keleti Ferenc bukaresti nagykövet. Őket elkísérték szaktanácsadókként: Karádi Gyula, külkereskedelmi miniszter-helyettes, Mányik Pál, külügyminisztériumi osztályvezető, Csator dai Károly, a külügyminisztérium protokollosztályának a vezetője, Réti Károly, pénzügyminisztériumi osztályvezető.⁵³

A román párt- és tárgyalóbizottság képviselőinek a „magját” a következő személyek alkották: Gheorghe Gheorghiu-Dej, a román munkáspárt első titkára, Chivu Stoica, Borilă Petre, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Moghioroș, a Központi Vezetés tagjai, Alexandru Bărlădeanu, a Minisztertanács alelnöke, Avram Bunaciu, külkereskedelmi miniszter és Niculescu Mizil, a Propaganda és Agitációs osztályvezetőségtől.⁵⁴ A további személyzet a tolmácsolást végezte. Tizenhárom fős tolmács-csoportot hívtak össze, közülük Gellert Andrei, Kovacs Eugen és Utira Ervin a delegáció állandó részéhez tartoztak. A találkozók, állomásokon, gyűléseken-értekezleteken elhangzottak azonnali fordítása volt a feladatuk. Ady Agneta és Gall Matei a Minisztertanács értekezleteken elhangzottakat tolmácsolták, Petruț Tiberiu a bukaresti fogadásokon és találkozók tolmácsolt. A fordítói csoport többi tagját a hivatalos dokumentumok fordításával bízták meg, két további tagot pedig szükség esetén tartalékként helyeztek készenlétben.⁵⁵ További hat személyt hívtak meg a különféle estek, mozi-színházi előadások, televízióadások, találkozók, a szállás, valamint a megfelelő protokoll szervezésére.⁵⁶ A román sajtóorgánumok is megjelentek, az Agerpres (a Román Nemzeti Sajtóhivatal) részéről Strujan Sorin, Ionescu Mircea,

52 Makfalvi Gábor: i. m. 365.

53 A listán elég gyakoriak a névelírási hibák pl. Kállai helyett Kalay szerepel stb. ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 169 . f.

54 Azért „magját”, mivel eseménytől, tárgyalástól függően a román delegáció összetétele változott, ez a verzió csupán a hivatalos közleményben szerepelt, amit elküldtek a magyar félnek (2 nappal a találkozó előtt). Uo. 170. f.

55 Nevük románul szerepelt a dokumentumokban is. Uo. 215. f.

56 Név szerint Baierle Iosif, Dănlache elvtárs, Ofelia Manole, Tiță Florea Postelucă és Ionescu Dionisie voltak a kinevezett személyek. Uo. 197-198. f.

Szekely Gheorghe, Schinderman Lazar volt jelen. Továbbá három újságíró volt jelen a *Scinteiatól*, további kettő a *România Liberă*-től, egy az *Előrértől* és további négy személy a rádiót és a televíziót képviselték. A Propaganda és Agitációs osztálytól Bihari Vasile volt kirendelve, valamint további nyolc személy, akik közül egy nő, a konyha személyzete, ezenkívül pedig a biztonsági személyzet.⁵⁷ A sajtóhoz tartozott a találkozó meghirdetése. Öt nappal az indulás előtt a román pártvezetés elrendelte, hogy a magyar delegáció megérkezése előtt a sajtóban megjelenő publikációk elsősorban a Magyar Népköztársaságnak a szocializmus építésében „elért sikereiről, megvalósításairól” és a román–magyar szoros barátságról szóljanak. A látogatás napján ugyancsak a román–magyar barátságról szóljanak a cikkek, Kádár János fényképével mellékelve, továbbá a látogatás napjaiban a találkozóról szóló kiválasztott anyagokat közöljük.⁵⁸

A román részről történő szervezői munka erőfeszítései az egész országot megmozgatták. A két tárgyalóbizottság számára különvonatot biztosítottak alvófülkékkel ellátva, külön kocsival mindkét fél számára. Elrendelték többek között, hogy minden állomáson, ahol a különvonat elhalad, legyen kítűzve mindkét állam nemzeti lobogója, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica és Kádár János, Münnich Ferenc portréi legyenek kifüggesztve, továbbá kérték a fenyőágakkal való díszítést. A közbeeső helyeken, továbbá azon városok utcáin, ahol a delegáció elhalad, az említett díszítést Marx-, Engels- és Lenin-portrékkal egészítették ki. A fontosabb vonatállomásokra táncsoportokat és énekeseket rendeltek, akik az alatt az idő alatt léptek fel, amíg a vonat az állomáson tartózkodott. Emellett „pionírok” és munkástömegek álltak készenlétben, hogy virágokat és megfelelő ajándékokat adjanak át, különös tekintettel arra, hogy az ajándékok, illetve az azt átadó munkások a helyi sajátosságokat képviseljék. A vegyes lakosságú régiókban különösen figyeltek arra, hogy minden nemzetiség képviselve legyen. Azokon az állomásokon, ahol a két küldöttség megállt, a lehetőségekhez mérten biztosították a kihangosításhoz szükséges berendezést. A tömegek kirendelése, bár szigorúan irányított, de „spontánként” volt meghirdetve. Mindent a legnagyobb figyelem alá vontak, csupán leellenőrzött szövegeket lehetett skandálni. A legtöbb helyen ezek kötelezően magyarul voltak:

1. „Forró üdvözet a magyar testvérnép küldötteinek!”
2. „Éljen a román és a magyar nép testvéri barátsága és együttműködése!”
3. „Éljen a román–magyar barátság!”

57 Ez utóbbi esetében nem volt feltüntetve, hogy milyen létszámban voltak jelen. Uo. 216–217. f.

58 Uo. 158. f.

4. „Éljen a Magyar Szocialista Munkáspárt, a magyar nép harcának vezetője a békéért és a szocializmusért!/Éljen a Román Munkáspárt, a román nép harcának vezetője a békéért és a szocializmusért!”

5. „Éljen a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány!”

6. „Forró üdvözet a szocializmust építő magyar testvérnépnek!”

7. „Éljen és erősödjék a szocialista országok testvéri barátsága és együttműködése!”

8. „Éljen a szocialista tábor egysége, élen a Szovjetunióval!”

9. „Éljen a népek közti béke és barátság!”⁵⁹

Ezek az intézkedések érvényesek voltak azon településekre is, ahol a vonat legfeljebb 1 perces megállót tartott. Így a „hivatalos” útvonalba olyan „melléktelepülések” is beékelődtek, mint Tövis, Szászrégen, Székelykocsárd vagy Segesvár. Ezeken a helyeken ugyancsak „spontán” módon összegyűlt lakosság üdvözölte a delegációt, 300-tól 6000 főig terjedő létszámmal.⁶⁰

A tárgyalások: „Itt laknak magyar származású emberek is!”⁶¹

A már említett készülődésekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a magyarok konkrét célokkal készültek, megállapodásokat és sok kérdés lezárását remélték. Azonban végig bizonytalanságban voltak, mivel nem tudták, hogy mire számíthatnak a román fél részéről. A látogatás több szempontból is „mérőöldkőnek” nevezhető. Először is azért, mivel ez Kádár János első „hivatalos” külföldi útja (Moszkván kívül). Másodsorban pedig, Trianon óta ilyen találkozóra magyar miniszterelnök nem kapott lehetőséget.⁶² Román szemszögből is hivatalosan ez volt az első „csúcstalálkozó”, ugyanakkor Erdély magyarlakta területei számára is fontos momentum. Főleg az, hogy a magyar fél képviselői egy teljes napot töltöttek a Magyar Autonóm Tartomány székhelyén.

Február 20-án déli 12 órakor érkezett meg a magyar küldöttség, és a kürtösi vasútállomáson üdvözölte a román fél, egyelőre még Aurel

59 Ezeket valószínűleg valamelyik „kötelességtudó” magyarul is beszélő elvtárs állíthatta össze, ugyanis meglepően kevés helyesírási hibával szerepelnek a dokumentumon. Uo. 212. f.

60 Uo. 242–248. f.

61 Elhangzott a Marosvásárhelyen tartott díszebéden, Kádár János pohárköszöntőjében. A teljes szövegért lásd: Kádár János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarorszag*. Budapest, 1958, 369–371.

62 Földes György: i. m. 40.

Mălnășeanu vezetésével. Külön vonatot biztosítottak a teljes személyzetnek. Ezután az aradi állomás következett, ahol az ismételt köszöntések és a virágcsokrok átadása után, 14 órára Temesvárra érkeztek. A temesvári pályaudvaron rendezett félórás „röpgyűlésen” Apró Antal a következőket mondta: „Látogatásunk egyetlen célja, hogy még szélesebb alapokra helyezzük az országainkat összefűző barátságot, szövetséget.”⁶³ A továbbiakban Lugos, Karánsebes és Turnu Severin érintésével folytatták az utat. Lényegében aznap nem történt fontos esemény. Az éjszakát a hálókocsikban töltötték, a Mehedinți hegységben, valahol Strehăia és Ciochiuța között.⁶⁴ Február 21-én reggel 8 órától az első állomás Craiován volt, amelyet Pitești követett. Csak aznap 14 órára érkezett meg a delegáció Bukarestbe, ahol ugyancsak „ünnepélyes keretek között” felvonult a két delegáció. Tárgyalásokra nem igazán kerülhetett sor, ugyanis a román katonák emlékművének a koszorúzása után állófogadás következett, majd gála előadás volt a Román Nemzeti Opera és Balett Színházban.⁶⁵ Az ezt követő „intim vacsorán” sem képzelhető el, hogy valami tisztázódhatott volna. A február 22-i program ígéretesnek látszott. A 8 órától tartott reggeli után megkezdődhetnek a tárgyalások. A 9-től 12 óráig tartott gyűlésen (arra a napra csupán ennyi ideig tartottak megbeszéléseket) végre leülhetett tárgyalni a két fél.⁶⁶ A hivatalos közlemény az aznapi tárgyalásokról csupán annyit tartalmazott, hogy: „A két küldöttség szívélyes és baráti légkörben tájékoztatta egymást, és a két félt érintő kérdésekről tárgyaltak. A megbeszélések folytatódnak.”⁶⁷ A napi program megegyezett a február 23-ival (ugyancsak koszorúzások, látogatások, és az „első” szabad délután a feszes program után, a nap a Szovjet nagykövetség fogadásával zárult), a gyűlés után kiadott nyilatkozat ugyancsak az „eszmecsereváltást” vázolta, ami a két párt kapcsolatfejlesztését illeti: „A megbeszélések kidomborították a két fél teljes nézetegységét valamennyi tárgyalt kérdésben.”⁶⁸ A tárgyaláson a két párt hazai helyzetét

63 Ez visszatérő motívumként fog szerepelni a gyűlések, köszöntők során. Lásd: Makfalvi Gábor: i. m. 365–366.

64 Nem tiszta, hogy a két állomás közül pontosan melyiken éjszakáztak (de talán nem is lényeges), a két programtervezet ezen a ponton eltér egymástól, ami tény, hogy az említett állomásokon nem történt fogadás. Lásd: ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 142. f. illetve uo. 148. f.

65 Uo. 150. f.

66 A nap további részében a gyárlátogatásokon kívül az esti program ünnepély volt a Szovjet Hadsereg megalakulásának 40. évfordulójára. Uo.

67 Kivéve természetesen a párttagok és funkcióik felsorolása, amely 90%-át tölti ki a nyilatkozatnak. Uo. 7. f.

68 Uo. 5. f.

vázolták fel egymásnak. Kádár részéről a köszönetnyilvánítás sem maradhatott el. A román fél felvetette a „revizionizmust”, mint problémát, melyről Kádár úgy vélekedett, hogy *„sikeresen visszaszorítottuk, legalábbis olyan szintre, hogy ne legyenek meghatározó részei a politikai életnek”*.⁶⁹ A mentegető hangnem is szerepet kap, hiszen a Magyar Szocialista Munkáspárt ugyan még csupán a „kezdeteknél tart ezekben a kérdésekben”. Azonban Kádár megnyugtatta a román felet azzal, hogy *„manapság senki sem rokon-szenvez a revizionistákkal a pártunk mélységeiben. Azonban a revizionizmus maradványai még részecskékben, de létezik az emberek fejében és ezután többet kell harcolnunk ez ellen”*.⁷⁰ Ami a régi vezetőséget illeti, Kádár tájékoztatta Dejt arról, hogy miként terveznek eljárni velük kapcsolatban, ugyanis nagy részük még mindig külföldön van, de egyelőre nem tervezik őket a pártból kizárni: *„Rákosival nem egyeztettünk, mivel távol van, de Gerőékkel igen, és nagyon sok problémát nem értenek még, de amikor hazajönnek, majd megszokják a helyzetet, s ha mégsem, akkor meglátjuk, mit kell tenni.”*⁷¹ Elhangzott még a magyar–lengyel és jugoszláv kapcsolatokról is tájékoztatás. Ami az egyházat illeti, Kádár a stabilitást hangsúlyozta, *„... nincs politikai lehetőségük, [...] Mindszenty el van szigetelve, [...] a püspökök lojálisak, [...] nem kívánják őt vissza”*.⁷² Dej megköszönte ezt a számára értékes információt.⁷³ A tárgyalások folytatásában sem jutott a két fél közös nevezőre, Kádár ugyan egy időben „sürgetni” kívánta volna a konkrét megegyezéseket, ezzel Dej is egyetértett: *„Nincs értelme a vitának, de ideje lenne feltenni az i-re a pontot.”* Azonban a létrejött megállapodást nem írták alá, hanem mindkét féltől felhatalmaztak két személyt (román részről Petre Borilát és Paul Niculescu-Mizilt, magyar részről pedig Apró Antalt és Sebes Istvánt), akik nem foglalkoztak tovább a kérdéssel.⁷⁴ Dej felajánlotta, hogy a pártok közötti eszmecsere mellett, minden, a pártra vonatkozó információt megosztanak, „a nem publikusokat is”. Végezetül pedig Kádár megnyugtatta a román felet, hogy a revizionizmusról bővebben tárgyalnak, egybekötve a

69 Uo.

70 A továbbiakban a Nagy Imre-csoport helyzetét tárgyalja, melynek kapcsán megkéri, hogy még tarthassák az ország területén a foglyokat. Uo. 9. f.

71 Uo.

72 Uo. Kihagyások F. J.

73 A tárgyalások menetében megfigyelhető a román fél (főként Dej) szükséztávusa, de a delegáció többi tagja is csak ritkán tesz megjegyzést az elhangzottakra. Uo. 10–13. f.

74 Makfalvi Gábor: i. m. 366., a tárgyalásokról bővebben tájékoztat a jegyzőkönyv: ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 8–25 . f.

nacionalizmus kérdésével.⁷⁵ A magyar fél felvetésével ellentétben több tárgyalásra azonban nem került sor, ugyanis február 24-től az „országjáró körút” folytatódott, s bár még visszatért az utazástól kimerült delegáció, de már csak a közös nyilatkozatok aláírása maradt hátra.⁷⁶ Február 24-én Iași-ba látogatott a két küldöttség, minden az eltervezett minta szerint haladt, majd Roman fele vették az irányt, ahol szintén nem volt különös „változatosság” (gyárlátogatások, díszfogadások, ajándékozások, de minden jel arra mutat, hogy a magyar felet sikerült „elkápráztatni”).⁷⁷ Említésre méltó az a tény, hogy a delegációhoz többek közt Fazekas János, a Központi Bizottság tagja is csatlakozott.

Február 25-én, reggel 8 órára Marosvásárhelyre érkezett a román–magyar küldöttség, azonban a vártnál (nagyjából 3000 fős tömeg szerepelt a tervezetben, a Tartományi Titkárság ezt 5000-re növelte) háromszor nagyobb tömeg üdvözölte őket érkezésükkor.⁷⁸ Erre a nagy érdeklődésre számítani lehetett, ugyanis kivételes dolog, hogy ilyen magas rangú vendégek látogatnak el Magyarországról a tartományi központba. Az állomáson Kádár János mondott beszédet, Bugyi Pál, a tartományi néptanács végrehajtó bizottságának elnöke köszöntötte a „magyarországi elvtársakat a Magyar Autonóm Tartomány román, magyar, szász és más nemzetiségű dolgozóinak nevében”.⁷⁹ A helyi vezetés és értelmiség között jelen volt Csupor Lajos tartományi első titkár, Kovács György író, az RMP központi vezetőségének tagja, Andrásosfzky Tibor, az Orvostudomány és Gyógyszerészeti Intézet rektora és Udvarhelyi József, a városi néptanács Vezető Bizottságának az elnöke. A következő program a Simó Géza bütorgyár meglátogatása volt, itt beszédet tartott a dolgozóknak Csupor Lajos és Kállai Gyula. Ide nem volt könnyű eljutni, felmerültek a szervezetlenség első jelei: túl kevés személygépkocsit biztosítottak a delegáció szállításához. Kállai beszédét másnap közölte a *Vörös Zászló* tartományi napilap. Érdeemes odafigyelni az elmondottakra, amely nagyon jól jelzi azt, hogy a magyar politikus elsősorban a román fél megnyugtatására törekedett. Többek között (ismételten) megköszönte a román fél segítségét az ellenforradalmi események kapcsán, majd rátért a „kényes pontnak” számító erdélyi kérdésre, mely szerint az

75 Uo. 16–17. f.

76 Valószínűleg másra nem is lett volna ereje a magyar delegációnak, 8 napi utazás és vonaton alvás után.

77 Ezt Mányik Pál osztályvezető feljegyzéseiből tudjuk meg, aki szerint „olyan keretek között szervezték meg, amelyre még nem volt példa”. Lásd Makfalvi Gábor: i. m. 367.

78 Stefano Bottoni: i. m. 373.

79 Makfalvi Gábor: i. m. 367.

„ellenforradalmárok felelevenítették az úgynevezett határkérdést”. Majd gyorsan hozzátette: „*Megmondjuk világosan: Nekünk semmiféle területi igényünk nincs: azt tartjuk, hogy Magyarországnak van éppen elég földje és népe, hogy azon - testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel - felépítse a maga szocialista hazáját.*”⁸⁰ Ez volt az, amit a román fél pontosan hallani akart. Kádár beszédét a Román Munkáspárt kisebbségpolitikájának dicséretével folytatta: „*Mi eddig is tudtuk és nagyra értékeltük, most személyesen is tapasztalhattuk, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége, a politikai, a gazdasági és a kulturális élet minden területén. [...] A magyar nyelvhasználat természetessé vált.*”⁸¹ Beszédében próbálta dicsérni a helyi magyarságot („*Különös öröm számunkra, hogy a romániai magyar értelmiség, amely mindig megbecsült és kitüntető helyet foglalt el az egyetemes magyar kultúra fejlődésében*”), de a lakosság reakcióján nem lehetett szépíteni. A hangszórókon a főtérre is továbbított beszédet hallva sokan azonnal távoztak. Volt, aki hangosan a kommunistákat és a románokat szidta. Ezzel szemben a városban élő, ekkor még kisszámú román lakosság elégedettségének adott hangot.⁸² A magyar lakosság ugyanis nem azért mutatott érdeklődést a vendégek iránt, mert ők pusztán egy baráti rendszer képviselői voltak, hanem mert magyarként, az anyaország küldöttjeinek tekintették a delegáció tagjait.⁸³ A nap további programja sem tudott ezen szépíteni. A helyi (a nagykendi) termelőszövetkezet meglátogatása után a párt Tartományi Vezetőségi titkáranak a meghívására ünnepi ebéden vettek részt, amely szintén nem volt problémamentes. Először is a szervezők hibája miatt nem maradt hely az újságíróknak, de a delegációt kísérő személyzetnek sem (pedig a tervezetben 100 személyre foglaltak asztalt).⁸⁴ Másodsorban pedig itt hangzott el Kádár pohárköszöntője, amely számos „félreérthető” passzust tartalmazott, például: „*Itt laknak magyar származású emberek is [...], a nacionalizmus mélyen él az emberek gondolkodásában, [...] a magyar államot érdeklí, hogy mi történik a határon túl élő magyar származásúakkal, de persze*

80 A teljes szöveget leközölte Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák - kisebbségi realpolitikák*. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához, 1944-1989. Pro-print könyvkiadó, Csíkszereda, 2003, 218-219.

81 Uo.

82 Ők ugyanis attól féltek, hogy a küldöttség csak azért utazott a MAT-ba, hogy megtárgyalják Erdély visszacsatolását Magyarországhoz. Lásd: Stefano Bottoni: *i. m.* 375.

83 Uo. 374.

84 Lásd: ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 154 illetve 255 . f.

*érdekli a cseh, a szlovák, a román dolgozók sorsa is.*⁸⁵ Ezek a kijelentések valószínűleg nem lelkesíthették az asztalnál ülő magyar kádereket, de még inkább a szélesebb közvéleményre volt nagy hatással. A nap további programját egy pihenő képezte, majd este fél nyolctól az Állami Székely Színház gálaestjét tekinthették meg (amely román nyelvű jeleneteket is tartalmazott).⁸⁶ Technikai hibák ugyan itt is voltak, a jelentések szerint ugyanis nem biztosították kellően a „meleg fogadtatást”, illetve újra nem maradt hely a két küldöttséget kísérő személyzetnek. Este fél tízkor a delegáció ismét vonatra szállt (ekkor már kisebb tömeg búcsúztatta őket, kb. 500 munkás), és Ploiești érintésével Bukarestbe utaztak.⁸⁷

„a Magyar Népköztársaságnak nincs egyetlen országgal szemben sem területi, sem más igénye”⁸⁸

Február 26-ra is szoros programja volt a küldöttségnek. Ploiești meglátogatása után Bukarestbe érkeztek (az olajfinomítók és a „Május 1” üzem megtekintésével). Itt a „változatosság kedvéért” autóval folytatták az utazást, a snagovi rajon Néptanácsának elnöke és munkásai sóval és kenyérral vendégelték meg a látogatókat.⁸⁹ Az aznapi program legfőbb részét a dokumentumok aláírása képezte. A 8 oldalas Nyilatkozatot mindkét nyelvre lefordítva terjesztették a delegáció elé, a tömör fogalmazás ellenére semmiféle konkrétumot nem tartalmaz. A közös nyilatkozat talán legkonkrétabb pontját a következő mondatok jelentették: *„Az elkövetkező években (a két fél) növeli a két ország közötti árucseré-forgalmat, és e célból az 1958/1960. évi időszakra kereskedelmi egyezményt köt. A két küldöttség megállapodott abban, hogy román–magyar vegyes gazdasági, együttműködési kormánybizottságot létesít.”*⁹⁰ Arra a kérdésre, hogy miért csupán két évben állapodtak meg, azt lehet mondani, hogy ez szintén a román fél nézeteit erősíti, illetve az egyezmény hosszabbítása érdekében egy újabb tárgyalást tesz majd szükségessé. A magyar fél végkimerültségét jelzi, hogy az elképzeléseivel (de leginkább a valósággal) szöges ellentétében levő kijelentéseket is tartalmazó nyilatkozatot módosítás nélkül írta alá. Ilyen a következő: *„Mindkét kül-*

85 Ezeket a *Vörös Zászló* nem közölte le. Lásd: Makfalvi Gábor: i. m. 368., illetve Földes György: i. m. 40.

86 ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 154. f.

87 Uo.

88 Kádár beszéde a bukaresti nagygyűlésen. *Vörös Zászló*, 1958. március 1.

89 ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 53/1958. 158. f.

90 Uo. 28. f.

döttség megeledeéssel állapítja meg, hogy a két ország kulturális kapcsolatai a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság között tíz éve megkötött kulturális egyezménynek megfelelően eredményesen fejlődnek”.⁹¹ A közös nyilatkozatban a távoli nemzetközi eseményeket általánosságban értékelték, de a szocialista országok közti viszony változásával nem foglalkoztak: „*A felek együttérzésüket és szolidaritásukat fejezik ki az arab népeknek, valamint más ázsiai és afrikai népeknek a gyarmati iga végleges lerázásáért [...]*”.⁹² Egyértelműen érződik a szovjet kívánságoknak megfelelően az Egyesült Államok mint elsődleges veszélyforrás többszörös említése, ugyanakkor észlelhetők a szovjet enyhülési politika törekvései is.

A két fél a következő napot is Bukarestben töltötte, most azonban már viszonylag „lazább” programmal, nagyobb részben gyár- és emlékmű látogatásokkal, amelyeket délután négy órakor gyűlés követett a Floreasca sportcsarnokban. A rendezvényt az ismétlődő ünnepély határozta meg. Több mint 4000 munkás követte figyelemmel az elhangzottakat. Mindkét pártvezető felszólalt, Kádár ismételten nyugtatta a román felet a már többször is elhangzott frázisokkal. Ezt követően éjjélkor újra vonatra szállt a delegáció. Két megállót terveztek be a román–magyar határ átlépése előtt (mindkét helyen a delegációt húszezres tömeg búcsúztatta). Az egyik Kolozsváron volt, itt szintén tartottak egy röpgyűlést (Nagyenyed érintésével utaztak ide, ahol sóval és kenyérral várták a vendégeket). Az utolsó állomást Nagyvárad és Biharpüspöki jelentette. A vendégek február 28-án délután 4 órakor hagyták el a határt. A román fél készültségét az ajándékozás minősége és mennyisége is jellemezte: a helyi jellegzetességek és a rengeteg virágcsokor, melyet állomásonként vehettek át a magyar küldöttség tagjai a helyi munkások képviselőitől, csupán egy részét jelentette a reprezentációnak. Ezenkívül a román protokoll huszonkét személyt ajándékozott meg különféle emléktárgyakkal. Kádár János a következő ajándékokat kapta:

- egy nagyméretű, oltyán szövésű gyapjúszőnyeg;
- egy bőrből készült, román motívumokkal ellátott hanglemeztartó;
- egy bőrborítású fényképalbum;
- egy furnérlemezéből készült cigarettatartó, különböző cigarettákkal;
- egy román népviseleti ruha;
- egy selyemből készült fejkendő;
- egy Bukarestet ábrázoló fényképgyűjtemény;

91 Uo.

92 Uo. 30. f.

- egy faragásokkal díszített láda, amely 20 üveg bort tartalmaz az ország nevezetes bortermelő vidékeiről.⁹³

A magyar fél képviselőinek további tagjai is hasonló ajándékokban részesültek.⁹⁴

A találkozó utóhangulatát román részről a hibákról szóló beszámoló határozta meg. Ezek nagyrészt technikai hiányosságok voltak: legtöbb helyen a gyenge mozgósítás, a rossz időbeosztás vagy a vonat, illetve a vendégeket szállító kocsik rossz helyen való megállásának ügyei.⁹⁵

Következtetés: „szívesen vennék, ha már más himnuszunk lenne”⁹⁶

A látogatás befejezése után a magyar fél értékelte a kialakult helyzetet. Jó források erre Keleti Ferenc nagykövetség titkos jelentései, majd a látogatás után egy évvel írt elemzése.

Ezek ismertetése előtt fontosnak tartom a korábbi tárgyalásokról összehangolni a következtetéseket. Konkrét megegyezésekre nem került sor. Bár mindkét fél látszólag komoly felkészültséggel indult a találkozónak, az érvényben levő diplomáciai gyakorlat csupán protokolláris szinten működött. Amit a találkozó révén látni lehet, az a román részről történő erődemonstráció és rendkívüli óvatos taktikázás, amely az akkor érvényben levő állapotok megőrzésére szolgált a későbbi tervek megvalósítása érdekében. A magyar fél konkrét elképzelések elérését tűzte ki célul, és a román fél által beiktatott váratlan helyzetek program-kötelezettségre nem számítva, hátrányos kompromisszumokba kényszerült beleegyezni. Ez arra utal, hogy a magyar fél a jövőbeli fontos célok elérésére összpontosított, amely ez esetben Hruscsov áprilisi magyarországi látogatásának előkészítését, és ennek problémamentes lebonyolítását jelentette. Az eddigi magyar történetírásban mindazok számára világos volt a diplomáciai kudarc, akik ezzel a kérdéssel foglalkoztak. Tény azonban, hogy a magyar külpolitika nem engedhette meg a moszkvai békéltetési és jószomszédi politikával való szembehelezkedést a saját belpolitikai érdekei miatt. Ezzel ellentétben, a román fél, amely tájékozottabb volt, sikeresen képviselte saját nemzeti érdekeit.⁹⁷ Vi-

93 Uo. 249. f.

94 Erről egy 6 oldalas, teljes lista készült, lásd Uo. 249–255. f.

95 Gyakori volt a „tüllelkesedett tömeg” egyéni kezdeményezése is, ami a himnusokat illette. Minderről lásd a hibákról és észrevételekről szóló listát: Uo. 255–256. f.

96 Keleti Ferenc bukaresti nagykövetség jelentéséből, a találkozó után.

97 A területi kérdés lezárását, ennek többszöri hangoztatásával, illetve a magyar kisebbség kérdése belügy maradt.

szont komoly bizonysgot tett kül- és belpolitikai stabilitásáról (illetve ennek a látszatáról), nemcsak a magyar, de a többi szocialista ország megfigyelői előtt is. Azzal, hogy a sértett fél szerepét megjátszhatta, s ezáltal kihasználva a magyar fél számára szinte megalázó kijelentéseket, egy előnyös politikai *status quot* erősített meg. Ez azt jelentette, hogy szabad kezett kaptott saját, önálló nemzetiségi politikája megszilárdítására, illetve megkezdődhetett a Magyar Autonóm Tartomány átalakítása, a Romániára kényszerített nemzetiségpolitikai modell koncepciója.

Ezen állításokat erősítik Keleti Ferenc bukaresti nagykövet jelentései, amelyek a látogatás után egy hónappal készültek.⁹⁸ Ezekben megerősíti, hogy a „román vezető körökben és a román dolgozók körében osztatlan a megelégedés”.⁹⁹ Természetesen a határookra tett megjegyzések miatt. A „szovjet diplomatákon keresztül” értesült, hogy „ez a kérdés nyugtalanította a román vezetést”.¹⁰⁰ És mindez még a felszabadítás előtti román–magyar kapcsolatok elhomályosodásának az oka, mely szerint az MDP nem alkotott világos álláspontot a magyar nacionalizmus és a román–magyar határkérdésben.¹⁰¹ Ugyanakkor a magyar pártkáderek részéről is hasonló mértékű elégedettségnek adtak hangot, főleg Fazekas János és Bugyi Pál fejezte ki megelégedettségét: „milyen jó, hogy a határkérdést Kállai elvtárs említette Marosvásárhelyen, mert ha ők [a Román Munkáspárt magyar funkcionáriusai] kimennek a falvakba, akkor a parasztok csak legyintenek, és azt mondják: Erdély kérdése még nincs végleg lezárva”.¹⁰² És ez különösen azért volt fontos, mivel „ezeknek az elvtársaknak nincs könnyű dolguk, gyakran éri őket olyan vád magyar sovíniszták részéről, hogy elárulták a magyarságot stb.”¹⁰³ A helyi lakosság véleménye főleg csalódásnak adott hangot, hiszen „a magyar parasztok a Marosvásárhelyt környező falvakból csapatostól mentek be a városba azért, hogy legalább 1 óra hosszát láthassák a magyar zászlót”.¹⁰⁴

A jelentésben szerepelnek sajtóbeli megjegyzések, melyek azt hangoztatták, hogy a magyar sajtó „nem foglalkozik jelentőségének megfelelően a

98 1958. március 28. és 29-én keltezett jelentések, valamint az 1959. február 9-i jelentés, az utóbbi már a negatív aspektusokat emeli ki a látogatás kapcsán.

99 A március 28-i jelentés megtalálható Makfavi Gábor tanulmányának mellékletében. Lásd Makfalvi Gábor: i. m. 372.

100 Uo.

101 Uo.

102 Uo. 373.

103 Uo.

104 Uo.

küldöttség romániai látogatásával".¹⁰⁵ Összehasonlítva a román sajtótudósításokkal, itt is egy erődemonstráció látható, rengeteg fénykép ábrázolja Dej-t és Kádárt, legyen szó üzemlátogatásról vagy közös nyilatkozat aláírásáról, persze részletes leírásokkal tarkítva mindez, főleg a román–magyar barátságot propagálva, ahogyan az a már említett tervezetben szerepelt. Ez azért fontos még román szemszögből is, mivel Dej eddig kevesebbet szerepelt a román sajtóban, de ez a látogatás akkora figyelmet kapott, hogy a hasonló esemény, a Wladislaw Gomulka által vezetett lengyel küldöttség romániai látogatása szinte eltörpült emellett.¹⁰⁶ A román külpolitikai gondolkodásban a magyar kapcsolat egy „szpeciális” szerepet kapott.

Keleti Ferenc jelentésében szerepel még egy panasz a román fél részéről, melyet Biharpüspökiből Bukarest felé utazva hallott Aurel Málnășeanu és Alexandru Mogyoróstól, bár mint kiderül, az utóbbi *„tapintatosan tompította”* a megállapítások erősségét. A jelentés legérdekesebb részlete az, amikor az említett személy a magyar himnuszról tett megjegyzést: *„meddig fogjuk mi még a magyar himnuszt megtartani”,* illetve *„a román elvtársak aggodalommal figyelik a magyar himnusz hatását, különösen a magyar lakosságra és szívesen vennék, ha már más himnuszunk lenne”*.¹⁰⁷ Ugyanakkor Keleti is nagyon jól tükrözi a magyar álláspont hajlékonyságát: *„Ha valamelyik költőnk, illetve zeneköltőnk megajándékozna bennünket egy nagyszerű himnuszszal, ezt mi is szívesen vennénk.”*¹⁰⁸

Keleti Ferenc március 29-i keltezett jelentésében a Balogh Edgárral folytatott beszélgetésről számolt be.¹⁰⁹ Véleménye révén Keleti pontosabb körképet kívánt adni a látogatásról, és nem csak a Magyar Autonóm Tartományban élő magyarság (értelmiség) visszajelzéseire akart támaszkodni. Kijelentéseiből kiderül, hogy lejött az „üzenet”, amit Kádárék közöltek, csupán pár fogalmi „elszólást” kifogásolt. Ilyen volt Kállai azon kijelentése, miszerint „Magyarországnak magának is van elég földje”, Balogh Edgár

105 Uo.

106 A lengyel delegáció látogatását „csupán” 6 fényképpel jelezte a román sajtó, ami valóban kevés a Kádár-delegáció látogatásához viszonyítva. Erről lásd: Neagoe-Pleșa, Elis: *Reflectarea imaginii și a cultului personalității lui Gheorghe Gheorgiu-Dej în Scânteia (1956–1965)*. In Moldovan, Silviu B. (coord.): *Arhivele Securității*. Volumul 2, Editura Nemira & Co, București, 2006, 138.

107 Makfalvi Gábor: i. m. 374.

108 Uo. 374–375.

109 Balogh Edgár, az egyik legnagyobb múlttal és tekintéllyel bíró magyar, volt illegális kommunista, a *Korunk* folyóirat felelős szerkesztője és kolozsvári néptanácsi tag volt.

szerint „*helyesebb lett volna történelmi okokra hivatkozni*”.¹¹⁰ Szerinte a kolozsvári magyarokat nem a határok kérdése izgatta, hanem annál is inkább Kádár azon elszólása, amikor a főteret emlegette, holott csupán az állomás előtti téren beszélt. „*Ebből sokan arra következtettek, hogy Kádár elvtársnak tulajdonképpen a Főtéren kellett volna beszélnie, de a román vezetők azt megváltoztatták, hogy ezáltal is csökkentsék a beszéd jelentőségét és a hallgatók számát.*”¹¹¹

Kállai Gyula államminiszter nem hivatalos látogatása Bukarestben 1959 nyarán – előzmények

Az 1958-as találkozó hatása rögtön jelentkezett: a magyarokkal szembeni megtorlási hullám folytatódott Erdély-szerte.¹¹² Ugyanakkor a sajtóban szinte „feledésbe merült” az eseménysorozat.¹¹³ A megtisztulási „kampány” elsősorban „fasiszta múlttal” rendelkező párttagokat érintett, de számos zsidó származású párttagot és magyar értelmiségit (főleg katolikus vallású tanárt) zártak ki a pártból.¹¹⁴

1958 áprilisában Hruscsov Magyarországra látogatott, ekkor történt meg Kádár „nagykorúvá avatása”.¹¹⁵ Ez volt a szovjet vezető első, hosszabb látogatása Magyarországon. A vendéglátók komoly „produkcióval” készültek: a program nagy része nagygyűlésekből, gyárak és termelőszövetkezetek látogatásaiból állt, valamint igyekeztek közvetlenné tenni a látogatás hangnemét a „nép közé járással” ezzel is a szilárd hatalom, a jó társadalmi közérzet és a szovjet–magyar barátság erős alapjait próbálták bizonyítani.¹¹⁶

110 Vincze Gábor: i. m. 220.

111 Uo.

112 Statisztikák szerint az 1958/59-es év jelentette a legnagyobb megtorlási hullámot, melyben az összes érintett személy 1958-ban 7657, 1959-ben 10 918 (ideértve a politikai letartóztatottak és a kényszerlakhelyre helyezett személyek számát). Ugyanezen évek adják a legnagyobb számokat itélelethozás szempontjából is. Minderről lásd: Bottoni: i. m. 246–247.

113 Makfalvi Gábor: i. m. 374.

114 A zsidókat érintő kizárásnak a listára való feliratkozás volt az oka, amely az Izraelbe való kitelepedésről szólt. Régi kádereket is érintett a kizárás, a legismertebb eset Bugyi Pál tartományi néptanács elnökével történt, a tanárok esetében pedig a „hanyagolt nevelőmunka” jelentette az indokot. Ezekről lásd Bottoni: i. m. 380–385.

115 Rainer M. Jánost idézve, lásd Rainer M. János: Hosszú menetelés a csúcra, Kádár János 1954–1958-ban. *Rubicon (Kádár életút)* 2000. 7–8. sz., 36–41., 41.

116 Földes György: Kádár és Hruscsov-barátság felső fokon. *Rubicon*, 2000. 7–8. sz. 42–45.

Minden valószínűséggel tapasztalatot meríthettek a romániai látogatáskor megélt módszerekből. Mindenesetre Hruscsov látogatását sikeresnek könyvelték el, még a szovjet vezető kisebb elszólása ellenére is.¹¹⁷ Tény, hogy ettől a ponttól kezdve önállósulhatott a magyar vezetőség, persze nem túllépve bizonyos határokat.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének 1958. május 24-i ülésén bejelentették a szovjet csapatok távozását a Román Népköztársaság területéről. Erre 1958. június 15. és augusztus 15. között került sor.¹¹⁸ Hruscsov e döntését nem csupán Románia kedvező geopolitikai helyzete határozta meg. (Hosszú közös határa volt a Szovjetunióval, és nem volt határos NATO országgal, valamint a megváltozott szovjet–jugoszláv viszonyban ez is egy gesztusnak számított Belgrád felé.) A szovjet intervenció keltette nemzetközi, illetve a szocialista táboron belüli felháborodás egyensúlyozása hasonló nyomós oknak számított a népszerű, de ugyanakkor veszélytelennek látszó döntésben. Nem felejthető tény a román fél hozzájárulása a „magyar kérdés” megoldásához sem, így a februári találkozó eredménye dupla sikerrel zárult a román pártvezetés számára. A belpolitika bebiztosítása így a külpolitikai játéktér kiszélesedésével egészülhetett ki, amelyet a román „külön utas politikáknak” a gyakorlatba ültetéseként értelmezhetünk. Ezzel szemben pedig Hruscsov kikérte Kádár véleményét is, amely a szovjet csapatok létszámbeli csökkentése mellett a teljes kivonást célozta, azonban (Hruscsov szerint) Kádár válaszából az tűnt ki, hogy ők csupán Rákosit nem szeretnék viszontlátni. Kádár a Központi Bizottság ülésén a csapatkivonás lehetőségét nem tartotta kizártnak, de tény, hogy nem élt a lehetőséggel.¹¹⁹ Így május 24-én a határozat csupán a szovjet hadsereg létszámbeli csökkentését írta elő Magyarország számára, valamint a szerződéshez tartozó országok fegyveres erői létszámának 419 000 fővel való csökkentését rendelte el.¹²⁰

117 Egy rögtönzött beszédében a szovjet vezető azt találta mondani, hogy *„Ne gondoljátok, hogyha ismét eljön az ellenforradalom, számíthattok arra, hogy az oroszok megint jönnek és segítenek. Saját magatoknak kell magatokon segítenetek”*. Ezt természetesen a későbbiekben tisztázta, miszerint „nem így értette”, és látogatásának utolsó pillanatában is visszatért erre a kiigazításra. Lásd Uo.

118 Az Egyezmény feltételeiről lásd: Minisztertanácsi határozat a szovjet csapatok Romániából való kivonásának végrehatásáról. In Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006, 332–333.

119 Földes György: Kádár és Hruscsov. Id. kiad. 45.

120 Pók Attila: *A nemzetközi élet krónikája, 1945–1997*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998, 73.

Az 1958 februárjában elkezdődött Nagy Imre és társai elleni per június 9-től folytatódott, és az ítélethirdetés alapján június 16-án a miniszterelnököt kivégezték. Az ítélet elhalasztására azért került sor, mivel nem lett volna időszerű a szovjet propaganda által hirdetett békeoffenzíva számára.¹²¹ A másik megoldást, amely az enyhe ítéletek mellett érvelt, Kádárék elvetették.¹²² Ami a nemzetközi felháborodást illeti, nem maradtak el a bírálatok: a perben nagy hangsúlyt kapott a jugoszláv kapcsolat, s bár június 14-én Tito levélben fordult az SZKP vezetőihez, nem lett betartva a korábbi ígéret, így diplomáciai csatározás kezdődött, a jugoszláv fél heves tiltakozásával.¹²³ Kezdetben a nyugat felől érkező bírálatok is akadályozták a hidegháborús légkör enyhülését, de ahogyan Jugoszlávia, a nyugati hatalmak is belátták, hogy az ilyen tiltakozások nem vezetnek eredményekhez. Így a per jelentősége hamar feledésbe merült, sőt, mivel ez év október 23-án sem került sor demonstrációkra, ezért Kádár megerősödve „egyedül” maradt hatalmon, és ez egyfajta fellélegzést jelenthetett számára.¹²⁴

1958-ban, a felsorolt események mellett, a román–magyar kapcsolatok tovább romlottak. Ez egyrészt annak tudható be, hogy elindult a második és egyben végleges kollektivizálási hullám. Nemcsak a megélhetőségi viszonyok romlottak, hanem további ürügyként is szolgált a folyamatban levő megtorlásokhoz. Azonban nem követték az előző (1949–1952 közötti) kollektivizálási hullám módszereit, nagyobb hangsúlyt fektettek a propagandisztikus megoldásokra, így kevés esetben került sor erőszak alkalmazására. Csupor Lajos 1959-ben sikerként könyvelhette el, hogy az MAT mezőgazdasági termőterületeinek egyharmadát sikerült kollektivizálni.¹²⁵ Azonban még érzékenyebbé tette a helyzetet az ősszel megrendezett barátságos labdarúgó mérkőzés a román és a magyar ifjúsági, valamint felnőtt válogatott között. A játék közben és végén rendbontások történtek, az atrocitások elszennvedői magyar szurkolók, illetve játékosok voltak. Mivel az év folyamán Romániában járt budapesti Honvéd labdarúgó csapata, valamint a két vízilabda válogatott mérkőzésén is hasonló összetűzésekre került sor, ezért Keleti Ferenc bukaresti magyar nagykövet jelentésében nem tanácsolta a hasonló sportrendezvények megrendezését a két ország között.¹²⁶

121 És nem lett volna alkalmas a nemzetközi vélemény előtt.

122 Fülöp Mihály – Sipos Péter: i. m. 431.

123 Uo.

124 Rainer M. János: Helyezkedés a csúcson. Kádár János néhány boldog éve, 1958–1962. *Rubicon*, 2001. 3. sz., 36–43.; 36–37.

125 Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*. Id. kiad. 377–380.

126 Vincze Gábor: i. m. 405–406.

A kulturális diplomáciában is változásokat hozott az 1958-as év. Kádár János hatalmának megerősítése érdekében használt új közművelődési politikájának egyik legsikeresebb programja a *Csárdáskirálynő* című operett bemutatása volt, amely a Szovjetunióban tett 1956-os turnéja alkalmával hatalmas sikert aratott a moszkvai és leningrádi színpadokon. Hazatérve a Fővárosi Operettszínház társulata elnyerte a Munka Vörös Zászló Érdemrendet, illetve több más kitüntetést.¹²⁷ Az ismert feszült román–magyar hangulat ellenére, közvetlenül a Kádár delegáció látogatása után, kevesebb, mint fél hónappal sor került az előadásra. Meglepő, hogy erre a darabra esett a választás, bár a magyar fél eredetileg prózai előadást javasolt (A Csárdáskirálynő, tudniillik – az átdolgozások ellenére sem – szocialista realista darab). Nemcsak az említett feszült hangulat miatt volt különös a döntés, hanem a magyar félnek nyilvánvalóan nem hiányzott a 140 tagot magában foglaló zenekar, tánckar finanszírozása a romániai turné alkalmával. A már annyiszor ismételt kulturális kapcsolatok mélyítésének hangoztatása miatt a magyar fél ismét „le kellett nyelje a békát”. A március 10-én Bukarestbe érkező Operettszínház társulatát az egy héttel korábban távozó magyar delegációhoz hasonló fogadtatás érte. A bukaresti bemutatót teljes siker övezte. Dej beteget jelentett, és nevében „csupán” egy virágkosarat adtak át a társulatnak, de ez nem csökkentette a darab sikerét. Hatalmas sajtókampányban részesült, nem beszélve a román társulattal folytatott eszme- és ajándékcserekről.¹²⁸ A társulat számára március 15-én, a magyar nagykövetségen rendezett koktélparti sem jelentett gondot, a dátum Romániában érzékeny voltához képest. A kolozsvári bemutató viszont hatalmas botrányba fulladt, a tömeg hatalmas túllelkesedése miatt. A március 22-én Kolozsvárra érkező társulatot már hatalmas tömeg várta. Keleti jelentése szerint a nagy tömeg miatt a színészek csupán segítséggel tudtak kijutni szállodájukból. Ugyanakkor a jegyek elosztása üzemek és intézmények szerint történt, és egyetlen jegyet sem lehetett venni a pénztáraknál. Ezért a zajos jelenetek mellett a tömeg betörte a pénztár ablakát.¹²⁹ A rendelkezésre álló 5000 jegy

127 Természetesen a Békeffi István és Kellér Dezső által, átdolgozott műről van szó, mely az eredeti Kálmán művet a szocialista szellemben mutatja be. Heltai Gyöngyi: A „vendégjáték rítus kockázatai. A Csárdáskirálynő Romániában, 1958-ban. *Korall*, 13. sz., 2003, 125–143.

128 Ilyen szempontból Heltai Gyöngyi szerint a moszkvai és a bukaresti előadás hasonló sikerként könyvelhető el. Uo. 132–134.

129 A városi pártbizottság külön bizottságot hozott létre, a román színházat 500 méterről kordonokkal kellett körülzárni, valamint csak többszörös ellenőrzés után lehetett bejutni még azoknak is, akik jeggyel rendelkeztek. Uo. 135–136.

helyett 50 000 ember szeretett volna bejutni az előadásra.¹³⁰ A tapsözön, valamint az, hogy a közönség bekapcsolódott egyes dalok éneklésébe, csak tovább fokozta a botrányos hangulatot. A társulatot hazainduláskor éljenezve búcsúztatta a tömeg. Az eset után a magyarországi illetékesek is azt a következtetést vonták le, hogy az elkövetkezőkben nem tervezik hasonló jellegű darabok bemutatását Erdélyben. De még a magyarországi színjátszásra is hatással voltak az események, a Fővárosi Operettszínházat tették felelőssé a történetekért.¹³¹

Az Operettszínház társulatának hazautazásával szinte egy időben történt, hogy egy négytagú szakdelegáció utazott a Román Népköztársaságba azzal a céllal, hogy romániai néptanácsok munkájának irányítását, valamint a kettős alárendeltség megszüntetésének eredményeit és kihatásait tanulmányozzák. A delegáció március 30-tól április 9-ig tartózkodott az országban, számos várost, rajont-tartományt látogatva meg, gyakorlatilag a kormánydelegációhoz hasonló utaztatásban volt részük. A delegáció tanulmányban közölte eredményeit, egybevetéseit; meglegedve távoztak az országból.¹³²

Az 1959-es év elején a román ideológiai hangsúlyváltás a román egységes nemzetállam kialakítását célozta meg. A változást elsősorban a január 24-én rendezett ünneppsorozat jelezte, amelyet Moldova és Havasalföld egyesülésének százéves évfordulójára szerveztek. Ezzel a pártvezetés egyértelmű üzenete az volt, hogy a román nép az ország vezető nemzete. Kolozsváron ez a program is zavargásokkal végződött.¹³³

Februárban már megkezdődött az iskolaegyesítési folyamat, amely ugyan nem tért el a szovjet tömb országainak ekkori kisebbségi oktatáspolitikájától (Oroszországban Hruscsov az orosz nyelv népszerűsítése érdekében indított kampányt, Bulgáriában a török kisebbséggel szemben történtek hasonló lépések, Magyarországon pedig megszűnt a külön nemzetiségi oktatás), de a célja ebben az esetben egyértelműen a magyar közép- és felsőoktatási tanintézmények beolvasztására, majd fokozatos eltüntetésére irányult.¹³⁴ A legszembetűnőbb példa a kolozsvári egyetemegyesítés volt, amely a Bolyai mint önálló magyar egyetem megszüntetésével járt. Ez tiltakozást eredményezett az összmagyarság, illetve a nyugati közvéleményben, amelyhez hozzájárult az értelmiségiek felháborodása is, az események több

130 Ami nem volt újdonság, mivel a két világháború között többször játszották Erdélyszerte a nagysikerű darab eredeti változatát.

131 Uo. 141.

132 MOL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, 288. fond, 32/1958/15. ő. e.

133 Stefano Bottoni: i. m. 393–394.

134 Uo. 394–395.

egyetemi oktatót öngyilkosságba kergettek. A folyamat azonban több liceumot is érintett, és ezt a magyar pártvezetés sem hagyhatta reagálás nélkül.¹³⁵

Petőfi [...] sem volt több mint egy haladó, polgári forradalmár...” – az 1959-es tárgyalások¹³⁶

Kállai Gyula államminiszter 1959. július 16-án kétnapos, nemhivatalos látogatáson járt Bukarestben, ahol pártközi tárgyalások reményében megpróbált közös nevezőre jutni a román féllel, ugyanakkor a céljai között szerepelhetett az 1958-as februári találkozó kudarcán való „szépítés” is. A tárgyalásnak, Kállai szerint, három kérdéscsoport köré kellett volna szerveződnie: „1) kérdések, amelyekben nem látunk elég világosan; 2) kérdések, amelyekben tájékoztatást kérünk, és 3) egyes kérdések, ahol az a benyomásom, hogy a vélemények nem illeszkednek tökéletesen”.¹³⁷ Több téma is előkerült, ezek főleg a Babeş és a Bolyai Egyetemek egyesítéséről, a magyar nyelvű oktatás kérdéséről, a két ország közötti kulturális kapcsolatokról (közös könyvkiadás, filmforgatás stb.) szóltak. Ezúttal, összehasonlítva a két tárgyalást, a román fél felkészülten várta a magyar küldöttséget, ezenkívül „ellentámadásba” lendülve védekezett. A készülődések folyamatosak voltak, a sajtó, illetve a román Külügyminisztérium különböző szervei folyamatosan küldték az információkat. Az egyik ilyen jellegzetes eset, amikor Kádár János Püspökladányban járt három héttel a romániai látogatás után, a következőket mondta: „*Vajon nekünk nincsenek ugyanolyan jogaink Erdély szempontjából, mint a románoknak?*”¹³⁸ Hasonló eset Illyés Gyulának

135 Megemlíthető a kolozsvári Ady Endre és Gheorghe Şincai líceumok összevonása, de tervezet született a marosvásárhelyi Bolyai Farkas, illetve a Papiu Ilarian líceumok egyesítésére is, viszont egy esetleges konfliktushelyzet kialakulása miatt végül az a megoldás született, hogy mindkét iskolában indítanak román és magyar szakirányú tagozatot, így csupán az etnikai kizárólagosságát veszítette el a líceum. Lásd Csucsujá István: i. m. 293.; illetve Bottoni: i. m. 399–401.

136 Leonte Răutu szavai, a Kállai Gyula, Vass Gizella, Iosif Ardeleanu és Nicolae Ceauşescu között lefolyt beszélgetés során, 1959. július 17-én. A tárgyalás jegyzőkönyvét közzétette Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák*. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához, (1944–1989). Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2003. A teljes szöveg megtalálható a *Magyar Kisebbség* című folyóirat 1999. 1. (15.) számában is, 91–141.

137 Uo.

138 Az eset természetesen botránykeltőként bemutatásban szerepel a külügyminisztériumi jelentésekben. ANIC, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 24/1958. 3. f.

a Központi Bizottságnak címzett levelében tett kijelentése, melyben kifejti a magyar nacionalizmus szükségességét.¹³⁹

Így a találkozó során Kállai mentegetőző hangnemben folytatott magyarázkodása ellenére a nacionalizmus érzékeny kérdésköre mindig előkerült, bár a két fél nézőpontja legtöbb kérdésben nem egyezett. Kállai – olykor ellentmondásos kijelentései ellenére – próbált javítani a helyzeten, megerősítve, hogy ugyan figyelembe kell venni, hogy az utóbbi látogatás alkalmával többször is hangsúlyozta a magyar pártküldöttség Erdély és egyéb területekről szóló véleményét: „és abszolút helyesnek tartjuk, hogy Erdély Romániához tartozik. De nem hallgathatjuk el azt a tényt, hogy az első világháború eredménye, a trianoni békeszerződés, egy imperialista szerződés volt”.¹⁴⁰ A román fél a marxi-lenini retorika fordulatait alkalmazva minden nacionalista elem kiiktatásáról igyekezett biztosítékot szerezni a magyar féltől. A kultúrkapcsolatok terén a román fél bár burkolva, de igyekezett éreztetni, hogy nem hajlandó semmilyen engedményt tenni, ami a magyar kultúrtermékek romániai terjesztését illeti. Ebbe a témakörbe tartozott a filmterjesztés, illetve egyes irodalmi művek, konkrétan a Petőfi verseknek a román felet sértő tartalma.¹⁴¹

A román felet ugyanakkor észrevehetően gyanakvással töltötte el, hogy a magyar vezetést foglalkoztatta a kolozsvári egyetemegyesítés. Kállai azonban világosan ismertette az MSZMP hivatalos nézőpontját, mely szerint nem sérti a lenini nemzetiségpolitikát, és nem lehet nacionalista elhajlásnak minősíteni.¹⁴² Ugyanakkor a román fél sikeresen meggyőzte Kállait, hogy mennyire helyes és jól működő az alkalmazott oktatáspolitikájuk.¹⁴³

A tárgyalás a nacionalizmus elleni harc közös erőfeszítések által történő megvalósításával zárult.

139 A dokumentum lábjegyzetében kiemelve Illyés Gyula személye, mint „mély nacionalista érzelmű, régi populista író”. Uo. 4. f.

140 Lásd *Magyar Kisebbség*, 1991. 1. sz, 91-141.

141 Uo.

142 Földes György: i. m. 45.

143 Uo.

„Diplomáciai antitalentum” – Következtetések¹⁴⁴

A román–magyar kapcsolatok terén a Rákosi-korszakra jellemző diplomáciai „elhidegülés” korántsem oldódott meg. Bár a Kádár-rendszer többé-kevésbé „kiheverte” az 1956-os események okozta elszigeteltséget, a nemzetközi kapcsolatok terén egyre inkább eltekintettek a történektől a rendszer elfogadása érdekében. Ennek bizonyítéka, hogy négy éven belül az ENSZ levette a függőben levő „magyar kérdést” napirendjéről. Magyarországnak a Kádár-rendszer stabilitását egyre inkább elismerő Moszkvával nem sikerült jobb viszonyt kialakítania. Ezzel szemben, a szomszédos Romániával fenntartott kapcsolat a magyar fél számára megalázó kijelentések árán jöhetett létre. Ezzel szemben Románia korábban nem tapasztalt sikereket ért el nem csak diplomáciailag, hiszen a Dej-adminisztráció túlvészelt a desztalinizációs hullámot, sőt, megkezdte saját külön politikáját, amely egyre inkább függetlenedett Moszkvától. Az 1958/1959-es román–magyar tárgyalások nemcsak szabad kezét biztosítottak a román kisebbségpolitikának, de a régóta zavaró tényezőnek tartott Magyar Autonóm Tartomány felszámolását is lehetővé tették. A tárgyalások során megfigyelhető volt különféle diplomáciai taktika, amelyet a román fél teljes sikerrel alkalmazott. Az 1958 februárjában sorra került tárgyalások alkalmával nem csupán egy erődemonstrációhoz statisztált a magyar fél. A tárgyalások fokozatos eltolása, elhalasztása, illetve a személyzet utaztatása, fásasztása nem keltett időben gyanút a magyar küldöttségben. Ugyanakkor a két szomszédos ország érdeke (talán ez volt az egyedüli cél, ami mondhatni közös volt): bizonyítani Moszkva, de a világ előtt is a két ország jó kapcsolatát. Ennek érdekében a magyar fél komoly áldozatokat volt kénytelen hozni. Bátran kijelenthető, hogy a román külpolitikai gondolkodás számára a magyar reláció egy „speciális” státust töltött be, ahol külön szabályok voltak érvényben, így belefért a hagyományos diplomáciai szokásrendtől való eltérés. A tárgyalásoknak nem csupán a legfelsőbb vezetés (Kádár, Kállai, Dej, Ceaușescu) volt a főszereplője, hanem a két fél diplomáciai testületének tagjai is, mivel a szervezést, az egész látogatás menetét, politikai jelentőségét ők lobbizták ki. Itt elsősorban magyar részről Keleti Ferenc bukaresti nagykövetet emelném ki, akinek kitűnő rálátása volt a bukaresti vezetésre. Román részről pedig a politikai karrierjét mindenáron biztosítani próbáló Valter Romant említem,

144 1965 márciusában, egy Raúl Castróval folytatott beszélgetés során Kádár János nevezte magát diplomáciai antitalentumnak. Lásd: Földes György: Kádár János külpolitikai nézetei (1957–1967). In Pritz Pál (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2002, 135.

aki még a Nagy Imre-kormány alatt különböző, az 1956-oshoz hasonló „bekavarással” igyekezett ködösíteni. Mellette Aurel Mălnăşeanu volt kulcsszereplője az elemzett eseményeknek. Mălnăşeanu tapasztalt diplomataként tudta irányítani a találkozók kimenetelét, az előzmények szervezésénél sikeresen vitt véghez taktikai lépéseket. Az információszerzés terén elmondható, hogy egy lépéssel előbbre volt a magyar félhez képest, viszont ő csak a szükséges, minimális adatközlést volt hajlandó elvégezni. A román fél taktikázása főleg az érzékeny kérdések köré összpontosult. A nacionalizmus kérdésének vitatásával lefoglalta a magyar felet, míg saját nemzetiségi politikáját sikerült érvényesíteni, újrafogalmazni és intézményesíteni a magyar kisebbség tekintetében is. S bár a magyar fél nem győzte hangsúlyozni a területi igényekről való lemondást, a kisebbségpolitikának belügyként való kezelésének elfogadásával látszólag nem sikerült megszüntetni a román vezetés aggodalmait. A román pártvezetés gyanakvása olykor olyan abszurd gondolatokkal szembesítette, melyekben Rákosi Mátyást nacionalista, sovinsztaként állították be, aki soha nem mondott le Erdély kérdéséről.¹⁴⁵ Az, hogy mennyire gondolták valósnak a magyar veszélyt, nem derült ki a tárgyalási anyagból. Azonban ez a taktika jogosan tekinthető a politikai legitimitáció részének.

Irodalom, források

Levéltári források:

Arhivele Naționale Istorice Centrale (Nemzeti Történeti Központi Levéltár, Bukarest), fond CC al PCR Secția Relații Externe, dosarele: 16/1958; 53/1958; 24/1958

Magyar Országos Levéltár (MOL, Budapest): Külügyminisztérium iratai - TÜK Románia 1949-1959, XIX-J-1-j; Külügyminisztérium iratai - Adminisztratív Románia 1956-1959, XIX-J-1-k; MSZMP Központi Szerveinek iratai 288. Fond, 32/1958/15. ó. e.

Korabeli sajtóforrások (1958-1959):

Előre (Bukarest)

Igazság (Kolozsvár)

Népszabadság (Budapest)

¹⁴⁵ Az „aggodalom” a '60-as években sem szűnt meg.

România Liberă (Bukarest)

Scântea (Bukarest)

Vörös Zászló (Marosvásárhely)

Felhasznált irodalom:

- Ablonczy Balázs – Fedinec Csilla (szerk.): *Folyamatok a változásban*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2005.
- Andreescu, Andrea – Varga Andrea – Năstase, Lucian (ed.): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956-1968*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003.
- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.
- Bottoni, Stefano (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006.
- Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.
- Comisia Prezidenţială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste Din România: *Raport Final*. Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.
- Deletant, Dennis: *România sub regimul comunist*. Editura Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2010.
- Fischer-Galaţi, Stephen: *România în secolul al XX-lea*. Institutul European, Iaşi, 1998.
- Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés, 1956–1989*. Napvilág kiadó, Budapest, 2007.
- Fülöp Mihály – Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Aula kiadó, Budapest, 1998.
- Gazdag Ferenc – Kiss J. László (szerk.): *Magyar külpolitika a 20. században*. Zrínyi nyomda Rt., Budapest, 2004.
- Kádár János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarország*. Budapest, 1958.
- Kiss J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Osiris kiadó, Budapest, 2009.
- Moldovan, Silviu B. (coord.): *Arhivele Securităţii*. Volumul 2. Editura Nemira & Co, Bucureşti, 2006.
- Pál Judit – Rüszt Fogarasi Enikő (szerk.): *Magyar András Emlékkönyv*. Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2002.
- Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*, II. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001.

- Pók Attila: *A nemzetközi élet krónikája, 1945–1997*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998.
- Pritz Pál (szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006.
- Pritz Pál (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Magyar Történelmi Társulat nyomda, Budapest, 2002.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Negyedik, javított és bővített kiadás. Osiris kiadó, Budapest, 2010.
- Romsics Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Osiris kiadó, Budapest, 2005.
- Scurtu, Ioan: *România; retragerea trupelor sovietice, 1958*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
- Tismăneanu, Vladimir: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. Editura Humanitas, București, 2008.
- Tismăneanu, Vladimir: *Stalinism pentru eternitate*. Editura Polirom, Iași, 2005.
- Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák*. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához, 1944–1989. Pro-print könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.

Folyóiratok

Válogatott, a témára vonatkozó számok: *Debreceni Szemle, Korall, Korunk, Limes, Magyar Kisebbség, Múltunk, Regio, Rubicon*